
«Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій»

Звичайно, що в наш час розвинені держави не є виключно моноетнічними, моно-культурними. Українській інтелігенції, як і пересічним українцям, не властивий поділ людей на «своїх» та «чужих». Тому вище не йшлося про те, що російськомовний етнічний українець, тим більше етнічний росіянин чи представник інших народів не можуть мати народної інтелігенції. Але тут має бути інший критерій, а саме: ставлення до власної держави як до необхідного політичного інституту врахування та забезпечення можливостей для всебічного розвитку властивого їм питомого народного духу в їх гармонійному поєднанні.

Завдання надскладне, але без його вирішення навряд чи можна сподіватись на таку єдність. І це завдання мають взяти на себе якраз представники інтелігенції, для яких єдність являє собою єдність протилежностей, а не їх протиставлення. Тоді буде формуватись єдина політична нація, а не констатація того, що вона вже існує. На жаль, понад два десятиліття існування нашої державної незалежності не були просякнуті ідеєю єдності протилежностей насамперед тієї категорії громадян, яких традиційно відносять до інтелігенції. Попри територіальні відмінності, які існували і в 1991 році, понад 90% обрали такий спосіб існування країни. В тому числі дві області Донбасу дали понад 80% підтримки. Тому, маючи нині ситуацію фактичної російської агресії, чи не час саме інтелігенції продемонструвати всьому суспільству свою приналежність до інтелектуальної еліти нації, визначаючи свою політичну позицію духовною інтелігенцією, для якої розмаїття, а не одноманітність, мов і культур – норма їх життя як мислячих істот, для яких багатомовність і полікультурність – благо, а не примус.

Список літератури

1. Антология мировой философии. В 4-х томах / Философия древности и средневековья. Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред. составитель первого тома и авт. вступит. статьи) и др. – М., „Мысль”, 1969. – Т.1. – ч. 1 и 2. – 936 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель. Наука логики. В 3-х т. – М., „Мысль”, 1972. – Т. 3. – 371 с.
3. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – С.375-644.

ЖОВНІР М. М.

НОМІНАЦІЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У ДЗЕРКАЛІ СВІТСЬКОГО ДИСКУРСУ

Ключовими номінаціями світського мовця кін. ХІХ–ХХІ ст., відображеними у світському дискурсі, можна вважати лексеми еліта, інтелігент, інтелектуал, богема, бомонд. Спонукою до фокусування

уваги на інтелігентові, який завжди намагався віднайти власну нішу в суцільній стратифікаційній мозаїці, стала семантична масштабність номінації та частотне оприявнення у бесіді.

У центрі українського світського життя повсякчас були інтелігенти. Значущість функційно-прагматичного призначення інтелігентських кіл наприкінці XIX ст. підтверджено актуалізацією в дискурсі лексеми інтелігенція. Прикметно, що в Україні процес виформовування свідомої й освіченої когорти проходив не так, як у Росії та Польщі. Українські вчені А. К. Бичко та І. В. Бичко, які у своїй роботі «Феномен української інтелігенції («Спроба екзистенціального аналізу)» поставили за мету фундаментально дослідити історію зародження, становлення вітчизняної інтелігенції, її соціальних функцій і феноменологічної ролі, переконані, що на формування українського національного характеру посутньо вплинули непрості для України тогочасні соціально-історичні реалії: до «комплексу меншовартості» додавалося відчуття «полонізованості», а також русифікованості [Бичко, с. 14].

Попри такі несприятливі умови поступово викристалізовувалася українська самосвідомість, з'являлися «перші будителі нашого національного Духу» [Франко, с. 72], які, безсумнівно, задекларували окремішність і потвердили самотність української інтелігенції. У діяльності відомих громадсько-культурних політичних діячів, меценатів, поетів, письменників було окреслено вектори національно-культурного розвитку країни, а також маніфестовано чіткі світоглядні й цільові орієнтири вітчизняної інтелігенції, засадничим для якої стає вирішення гострих соціально-економічних, культурних і політичних проблем.

За І. Я. Франком, «інтелігенція повинна передовсім бути інтелігенцією, повинна бути громадою людей з широким образованием, з виробленим характером, з щирим чуттям до народу; а відтак інтелігенція повинна ідентифікуватися, злитися з народом», «повинна стати для нього і адвокатом, і лікарем, і вчителем, і порадиником, і покажчиком в ділах господарських, і добрим сусідом та помічником у всякій нужді» [Франко, с. 148]. Для більшості інтелігентів важливим стає інтерес до соціальних, політичних та владних проблем. Не менш значущою є спромога прокламації власних позицій. Світська бесіда поступово перетворювалася на спосіб словесного вираження магістральних життєвих принципів, світоглядних орієнтирів і культурно-поведінкових приписів.

Варто визнати й те, що паралельно із саморефлектуванням української інтелігенції, її самовизначенням у системі соціальних координат та у відродженні національної ідентичності проходив незримий процес пошуку інтелігенцією свого місця в тогочасному

суспільстві. Супутніми цьому були випадки деморалізації та відступництва від власних поглядів під тиском обставин. На українській культурній арені з'являється псевдоінтелігент, пристосованець до життя, який, маючи міщанський дух покори, прагне заховатися від життєвих негараздів у «затишку теплої хати» [Грінченко, с. 173].

Слово інтелігент в українській мовній традиції трактують тлумачні словники як «той, хто належить до інтелігенції» у значенні «соціальної групи, що складається з освічених людей, яким притаманна велика внутрішня культура, які професійно займаються розумовою працею, розвитком і поширенням культури» [СУМ, т. IV, с. 36]. Атрибут український вказує на приналежність до конкретної (української) нації [СУМ, т. IV, с. 37] й актуалізує унікальну комбінацію ментальних ознак українського етносу, зосібна гіперболізоване почуття патріотизму, індивідуалізм, емоційність, релігійність, сентименталізм, чутливість, ліризм, антеїзм.

Часткова рецепція й екстраполяція строкатої парадигми українського ментального коду дає змогу типологізувати вітчизняних інтелігентів відповідного часового проміжку в контексті українського культурного феномена: 1) інтелігент за походженням – людина з титулом чи знатним званням; дотримується вимог світської культури та етикетних норм спілкування; аристократичні корені спонукають долучитися до процесу національно-культурного та соціально-економічного розвитку країни; 2) інтелігент за покликанням – людина, активна громадсько-політична позиція якої зумовлена палким бажанням зрушень, новітніх позитивних звершень у країні; почуття любові до Батьківщини дещо гіперболізоване; творчий складник переважає над раціональним (це людина, яка задає тон світської комунікації); 3) псевдоінтелігент – людина, що перебуває на державній службі, працівник управлінського апарату, зазвичай пасивний, безініціативний, у поведінці та спілкуванні домінує шаблонність і консерватизм; 4) міщанин – зросійщений псевдопатріот, життя якого скероване на створення комфортних для себе умов; пафос й елемент театрального загравання створюють ореол комічності, поведінка не відповідає нормам світськості.

Лексема інтелігент має різні смислові вкраплення. З одного боку, це – освічена, добре вихована людина, з другого – та, яка намагається поділитися вміннями, ерудованістю і знаннями. Безсумнівно видається те, що, виформувавши своєрідний збірний ідеал розумної, мислячої, творчої, багатогранної особистості з чітко окресленою системою цінностей та активною громадянською позицією, представники вітчизняних інтелігентських кіл свідомо чи ні долучалися до процесу становлення й розвитку інституту світськості в Україні.

Привертає особливу увагу потвердження існування й повнокровного функціонування товариських, групових утворень освічених, розумних, творчих людей, актуалізоване в дискурсивній площині лексемами товариство, компанія, гурт, громада, світ, середовище, публіка, публічність, панство та ін.

Тенденцію послуговуватися номінаціями інтелігент й інтелігенція продовжено у ХХ ст., адже вони повсякчас впливають на формування поля світськості та відіграють посутню роль в його культурному й суспільному житті.

Водночас зі зміною парадигми дійсності освічена, культурна, вихована особистість перетворюється на представника суспільного прошарку людей розумової праці. У цьому контексті цікавим, на наш погляд, є словосполучення трудова інтелігенція, що денотативно співвідноситься з лікарями, учителями, юристами, офіцерами, священиками, науково-технічними працівниками.

Окремо від трудової слід розглядати творчу інтелігенцію: письменників, художників, музикантів, акторів тощо. Так виформовується дихотомія інтелігенції (трудова і творча). Призначення представників креативної інтелігентної когорти – відображати життя робітників і селян. Привертає увагу дистрибуція словосполучення трудова інтелігенція, актуалізована головню в дискурсивному полі лексем робітник, колективіст, радянська влада, Радянський Союз та інших найменувань реалій, явищ, фактів, учасників нової політичної дійсності.

Імовірно, з-поміж арсеналу атрибутів, які сполучаються з лексемою інтелігенція й відображають ранжування в межах усього класу (вища, елітарна, трудова (масова), буржуазна тощо), дискурсивно вагомим є саме трудова. У світській комунікації робітник і трудова інтелігенція не протиставляються, водночас послаблюються нотки негативно обарвленого значення відсутності фізичної праці, актуалізовані традиційно в зіставленні інтелігент – робітник. Відтепер фіксоване масовою свідомістю уявлення про інтелігента – освіченого, вихованого представника соціальної групи, задіяного в науковій, творчій сфері корелює з поняттям фахівець. З часів становлення робітничого класу як гегемона суспільства й переходу інтелігенції до його складу номінація інтелігент утрачає престижність. Експлікаційний арсенал розширюють зневажливі інтелігентик, інтелігентішка.

Цікаво, що у ХХ ст. у світському дискурсі функціональної активності набуває номінація інтелектуал, що, цілком можливо, мотивовано употужненням науково-технічного сегмента.

Отже, світський дискурс містить словесні рефлексії загальнокультурних, соціально-політичних, суспільних та інших посутніх екстралінгвільних трансформацій. В обстежених

дискурсивних фрагментах повсякчас згадуються вітчизняні інтелігенти – національно свідомі, просвітлені, освічені представники українства.

Список літератури

1. Бичко А. К. Феномен української інтелігенції (Спроба екзистенціального аналізу) / А. К. Бичко, І. В. Бичко. – Дрогобич: Коло, 1997. – 115 с.
2. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б. Грінченко. – К.: АН УССР, 1958. – Т. 1. – 1109 с.
3. СУМ, 1970: Словник української мови : в 11-ти т. / І. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – 11 т.
4. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. // І. Я. Франко. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 26. – С. 74–93.

ЗАПОРОЖЕЦЬ Т. В.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Розвиток лідерства у контексті реформування державної служби, визначення нового курсу розвитку Української держави є стратегічною умовою належного врядування в Україні. Сама суть поняття «державний службовець» - людина, яка служить державі. Державний службовець має бути професіоналом у сфері управління, оскільки у тій чи іншій мірі бере участь у підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень. Окрім того, він дотичний до влади, володіє нею. Також у соціальній структурі суспільства він займає престижне місце, яке привертає увагу людей.

Успіх реформ державної служби та служби в органах місцевого самоврядування і перетворення їх на дієвий соціальний інститут залежить головним чином від професіоналізму, відповідальності, порядності, інноваційності керівників-лідерів, які мають високий рівень культури, володіють стратегічним мисленням, спроможні продукувати і генерувати ідеї, здатні до креативного управління та результативного розв'язання проблем. Сучасна система державного управління та місцевого самоврядування в Україні потребує нових службовців, які мають відігравати ключову роль у імплементації реформ. Саме вони повинні бути ініціаторами і головними агентами демократичних перетворень, ефективними менеджерами, лідерами команд.

Враховуючи, що в Україні відбувається побудова правової держави, роль лідерства є провідною та буде зростати в найближчі роки. Від службовців-лідерів залежить розбудова та розвиток ефективної державної служби, що відповідає б сучасним світовим стандартам, яка наблизить громадян до статусу правової держави.